

مطالعه جامعه‌شناختی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل

پس از کار روزانه از نگاه همسرانشان در شهر اراک سال ۱۳۸۱

دکتر محمدصادق مهدوی* - نرگس مولایی**

چکیده

پژوهش حاضر به قصد بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل پس از کار روزانه از نگاه همسران در شهر اراک صورت گرفته است. در این پژوهش با استفاده از روش زمینه‌یابی و اجرای پرسشنامه همراه با مصاحبه روی ۲۱۰ نفر از اعضای جامعه مورد نظر - که براساس روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای خوشه‌ای متناسب با حجم جمعیت انتخاب شده بودند - اطلاعات لازم جمع‌آوری گردید. متغیرهای مستقل که ارتباط آنها با چگونگی گذران اوقات فراغت (سنتی - مدرن) سنجیده شده است عبارتند از: پایگاه اجتماعی (میزان سن - تحصیلات والدین فرد - تحصیلات فرد - نوع محل مسکونی فرد - نوع محل سکونت والدین فرد) و پایگاه اقتصادی (میزان درآمد فرد - میزان درآمد والدین فرد - نوع شغل فرد - نوع شغل والدین فرد - میزان برخورداری از امکانات) پس از تحلیل اطلاعات به صورت توصیفی و استنباطی - همان‌طور که در چارچوب نظری هم بدان اشاره شد - (تئوری هایدی روزن باوم - پیر بوردیو) مشخص شد که پایگاه اجتماعی اقتصادی بر نوع فراغت فرد (سنتی - مدرن) تأثیرگذار بود به‌طوری که در این پژوهش تمامی متغیرها مورد تأیید قرار گرفت بجز متغیر درآمد والدین فرد و نوع شغل - که دارای رابطه معناداری نبود - بنابراین در جامعه فوق مورد تأیید قرار نگرفت.

واژگان کلیدی

اوقات فراغت - اوقات فراغت سنتی - اوقات فراغت مدرن.

* استاد دانشگاه شهید بهشتی.

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک.

مقدمه

در اجتماعات سنتی گذشته کار و فراغت از یکدیگر تفکیک ناپذیر بودند و چنان با زندگی در هم آمیخته بودند که اعضای آن جوامع اساساً با مسأله‌ای به نام فراغت روبه‌رو نبودند. ظهور و پیدایش مفهوم فراغت به شکل علمی و نظام‌دار را باید در دوره صنعتی شدن جوامع جستجو کرد (Hanisch, 1934, p. 18). زیرا قبل از آن کار افراد چه به صورت گروهی و چه انفرادی شکل خلاقیتی داشت و فرد در حین کار احساس فراغت نیز می‌نمود. چون هدف سودجویانه در کار نبود ولیکن امروزه به لحاظ این که بسیاری از وظایف خانواده‌ها را مؤسسات و واحدهای عدیده‌ای به دوش گرفته‌اند، هر گروهی از افراد باتوجه به سن و جنس معمولاً در طول یک روز اوقاتی به نام اوقات فراغت دارند. بطور مثال بررسی‌های جامعه‌شناسان نشان داده که از ۸۷۵۰ ساعت عمر انسان در یک سال میزان ۶۸۳۰ ساعت (۷۸ درصد) آن صرف کار و تأمین نیازهای ضروری از جمله خوابیدن، غذا خوردن، آمد و رفت، استحمام و غیره می‌شود و ۱۹۲۰ ساعت باقی مانده یعنی حدود ۸۰ شبانه‌روز (۲۲ درصد) کل وقت انسان در یک سال را اوقات فراغت تشکیل می‌دهد که این رقم در کشور ایران به بیش از ۳ ماه می‌رسد (عصاره، ۱۳۷۳، ص ۱۲۰).

درواقع از آنجا که فراغت به عنوان یک پدیده فرهنگی اجتماعی هم از ساخت اقتصادی اجتماعی جامعه تأثیر می‌گیرد و هم بر آن تأثیر می‌گذارد و از طرفی هم موضوع مشترک میان تمامی اقشار جامعه است، ساعات کمی را هم به خود اختصاص نمی‌دهد، تاکنون نیز چنین پژوهشی بطور اعم در ایران و بطور اخص در شهر اراک صورت نگرفته، ضرورت مطالعه و بررسی را ایجاب می‌کند و باید بدان توجه وافر شود. بنابراین پژوهش مذکور با هدف بهبود امور اجتماعی و خیر و صلاح عمومی و به مصداق این عبارت جامعه‌شناس فرانسوی امیل دورکیم که: «اگر معتقد بودم جامعه‌شناسی به درد اصلاح نمی‌خورد، زحمت یک روز تجربه آن را بر خود هموار نمی‌کردم» انجام می‌گیرد تا شاید قدمی در راه حل چنین مشکلاتی برداشته شود زیرا تا زمانی که انسان‌ها مشغول کار و فعالیتند به امور دیگری نمی‌پردازند و زمانی که بیکار می‌شوند، به فکر فرو می‌روند که چه کار کنند و وقت آزادشان را چگونه بپر کنند.

پیشینه پژوهش

هر پدیده‌ای دارای سابقه یا پیشینه‌ای است. وضع و شرایط بروز آن نیز تابع همین گذشته است. هیچ تحقیقی در خلاء صورت نمی‌گیرد. سابقه مطالعات در زمینه فراغت از قدمت زیادی برخوردار نیست چنانکه درخصوص موضوع مذکور تاکنون بطور اعم در ایران و بطور اخص در شهر اراک تحقیقی انجام نشده است ولیکن در عین حال مطالعاتی اندک در رابطه با فراغت به صورت کلی انجام شده که در ذیل به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

۱- تحقیقی توسط دکتر احمد رجب‌زاده تحت عنوان اوقات فراغت در شهر اراک در سال ۱۳۷۶ انجام گرفته که هدف از این مطالعه بررسی مصرف کالاهای فرهنگی خانوار و میزان فعالیت‌های انجام شده فرهنگی در اوقات فراغت و تعیین محدودیت‌هایی که بر سر راه گذران اوقات فراغت افراد وجود داشته است. یافته‌های این مطالعه نشان داده که ۸۶/۲ درصد افراد اوقات فراغت خود را به تماشای تلویزیون می‌پردازند و در واقع تماشای تلویزیون، رفتن به زیارتگاه‌ها، استراحت در منزل و دید و بازدیدها بیشترین فراوانی را در گذراندن فراغت افراد دارند (رجب‌زاده، ۱۳۷۵، ص ۷۹)

تحقیق دیگری تحت عنوان بررسی چگونگی گذراندن اوقات فراغت معلمان زنجان انجام شده بود که در این تحقیق نشان داد که عمده‌ترین شیوه گذران اوقات فراغت اعضای جامعه مورد مطالعه به ترتیب تماشای تلویزیون، مطالعه کتاب، بودن در کنار خانواده، گوش دادن به موسیقی و انجام کارهای هنری و مطالعه مجله است. همچنین نشان داده شد که میزان اوقات فراغت با متغیرهایی نظیر سن، وضعیت تأهل و شغل فرد ارتباط معنی‌دار وجود دارد (غدیری، ۱۳۷۵، ص ۶۱). همچنین تحقیق دیگری توسط دکتر منوچهر محسنی در شهریور ۱۳۷۶ در جامعه شهری ایران انجام گرفته است که نشان داده تماشای تلویزیون مرتبه اول را در گذراندن اوقات فراغت در جامعه شهری ایران دارد. پس از آن در ردیف دوم و سوم استراحت در خانه و معاشرت با اقوام است و به‌طور کلی این سه فعالیت در درون و در رابطه با کانون خانوادگی صورت می‌پذیرد (محسنی، ۱۳۷۴، ص ۱۷۵).

تعاریف اوقات فراغت (از دیدگاه‌های گوناگون)

اوقات فراغت از پدیده‌هایی است که امروزه توجه بسیاری از صاحب‌نظران بویژه جامعه‌شناسان و متخصصان علوم اجتماعی و حتی افراد عادی را به خود جلب کرده است. درخصوص فراغت برداشت‌های متفاوت و نظرات متنوعی وجود دارد به طوری که آرایه یک تعریف جامع از آن دشوار می‌باشد. مثلاً گروهی فراغت را فرصت و زمانی می‌دانند که انسان مسؤلیت‌پذیر هیچ‌گونه تکلیفی و یا کار موظفی را عهده‌دار نبوده و زمان در اختیار اوست که با میل و انگیزه شخصی به امر خاصی بپردازد (افروز، ۱۳۷۰).

گروهی دیگر فراغت را آزاد شدن از یک دوره مصرف انرژی و تمرکز خاص بر یک حالت دیگر، که ممکن است استراحت، تجدید قوا، تنوع، تغییر فرصت، ارزشیابی خود و آماده شدن برای دوره بعدی کار و زندگی می‌باشد (یوسفی، ۱۳۷۳). اوژه نیز فراغت را سرگرمی و فعالیت‌هایی می‌داند که به هنگام آسودگی از کار عادی با شوق و رغبت افراد به سوی آن روی می‌آورند و دومازده که می‌گویند: فراغت مجموعه فعالیت‌هایی است که شخصی پس از ارزشیابی از معتقدات و تکالیف شفلی، خانوادگی و اجتماعی با میل و اشتیاق به آن می‌پردازد و غرضش استراحت، تفریح، توسعه دانش یا به کمال رساندن شخصیت، ظهور رساندن استعدادها، خلاقیت و یا بالاخره مشارکت آزادانه اجتماعی می‌داند (اعظمی، ۱۳۷۵، ص ۴۰).

اما به طور کلی جامعه‌شناسان معتقدند کار و فراغت را به شکل علمی و نظام‌دار بایستی در صنعتی شدن جوامع جستجو کرد. چون در جوامع سنتی بهره‌گیری از اوقات فراغت بیشتر به طبقات متجاوز و مرفه جامعه اختصاص داشته و توده مردم کمتر چنین فرصتی نصیبشان می‌شد و اگر هم برای افراد عادی چنین فراغتی به وجود می‌آمد، بیشتر به صورت جمعی انجام می‌شد (فراغت سنتی) (زاهدی، ۱۳۷۰، ص ۸).

اما در جوامع صنعتی (فراغت صنعتی) فراغت چنان استوار بود که اوقاتی نامحدود از ساعات افراد را به خود اختصاص می‌داد. گسترش وسایل ارتباط جمعی و صنعتی شدن به طور کلی وسایل گذران اوقات فراغت را نیز تغییر داد (همان).

مطالعه جامعه‌شناختی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل ❖ ۵

اما در دوره مدرن (فراغت مدرن) اوقات فراغت نسبت به دوره سنتی و صنعتی کاملاً متفاوت شد. مثلاً فراغت، بیشتر حالت فردی پیدا کرد. هر نسلی الگوی فراغت جداگانه‌ای گرفت؛ به طوری که امروزه هر کدام از اعضای خانواده به دنبال سرگرمی‌های مطلوب خویش بیرون از خانواده هستند و نوع گذران فراغت در دوره مدرن پرهزینه و جدیدتر شده است (راسخ، ۱۳۷۶، ص ۳). به عنوان مثال (در دوره مدرن) در جوار اوقات بیکاری فرد که به فعالیت‌های سازنده مثل هنر و ورزش و امثال آن طی می‌شود بیش از پیش، انواع فراغت‌هایی که با فعل‌پذیری توأم است رواج پیدا می‌کند. تماشای فیلم، ماهواره، تماشای مسابقات ورزش در تلویزیون و استادیوم‌ها، رفتن به سفرهای خارجی و ... از جمله اموری است که قسمت قابل ملاحظه‌ای از اوقات فراغت مردم را می‌گیرد و گرچه این درگیری فعالیت‌های آدمی را به کلی سلب نمی‌کند اما بیشتر جنبه فعل‌پذیری دارد (اردلان، ۱۳۵۳، ص ۷).

اما در این جا به دو نمونه از عواملی که در دوره صنعتی شدن جوامع سبب افزایش اوقات فراغت نسبت به دوره سنتی شد به طور خلاصه می‌توان اشاره کرد:

- ۱- به وجود آمدن نهضت‌های اجتماعی که خواستار افزایش اوقات فراغت بودند.
- ۲- تحقیقات متعددی که در این زمینه مطرح شده که از جمله آن کتاب رایزمن به نام «توده تنها» بود که بشارت‌دهنده اساسی در گذران اوقات فراغت بود. رایزمن برای اولین بار این تز را مطرح کرد که تنها در زمان فراغت است که به انسان این فرصت را می‌دهد تا به صورتی آزادانه خود را با جامعه مصرفی سازگار کند. در دهه ۱۹۶۰ نیز تحقیقات متعددی در زمینه اوقات فراغت انتشار یافت که این حوزه را غنی‌تر ساخت ولی در عین حال انتقادی هم علیه خود مفهوم فراغت تلقی می‌شد (فرهنگ و زندگی، شماره ۱۲، ص ۲۱).

«مارگریت مید» در این دوره با انتشار کتاب «فراغت توده‌وار» تصویری تیره از معنی فراغت در جامعه آمریکایی بعد از جنگ دوم جهانی ارائه داد. او فراغت جدید را چیزی جز سعی در چاشنی زدن به زندگی نمی‌دید. «اریک فروم» نیز با توجه به عقیده‌اش راجع به موضوع آزادی در برابر امنیت از مفهوم فراغت انتقاد کرد. گرازاها هم به نوبه خود می‌کوشید مفهوم بسیار خوش‌بینانه فراغت را در هم شکنند. او فراغت را در طبقات اشرافی جستجو

کرده و نشان می‌دهد که تفریح و سرگرمی‌های گوناگون خاص طبقه مرفه و اشراف بود و طبقات پایین و زحمتکش برای تأمین حداقل معیشت خود چاره‌ای جز کار و تلاش شبانه‌روزی نداشتند و بنا به گفته برتراند راسل این تصویر که فقرا هم از فراغت بهره‌ای داشته باشند، همیشه مایه ناراحتی اغنیا بوده است (اسدی، ۱۳۵۳).

اما به طور کلی گستره فعالیت‌هایی که در چارچوب اوقات فراغت قرار می‌گیرند، وسیع و متنوع است و فراغت تحت تأثیر عوامل مختلفی است همچون عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... که در این پژوهش به بررسی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شهر اراک با در نظر گرفتن متغیرهای مختلفی نظیر سن، تحصیلات، محل سکونت، میزان درآمد، نوع شغل و میزان برخورداری از امکانات و وسایل زندگی و ارتباط آن‌ها با نوع فراغت (مدرن، سنتی) پرداخته شده است.

رویکردهای نظری فراغت

جامعه‌شناسان و روان‌شناسان نظرات متفاوتی را جمع به فراغت و عوامل مؤثر بر چگونگی آن ارائه نموده‌اند که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

رابرت پارکر

پارکر متغیر سن و کار را تعیین‌کننده فراغت می‌داند به نحوی که سه نوع رابطه میان کار و فراغت مطرح می‌کند:

رابطه گسترده، بدین معنا که کارگرانی که از شغل خود لذت می‌برند دامنه آن را به زندگی خانوادگی و اجتماعی خود نیز گسترش می‌دهند. به نحوی که کار برای آن‌ها به بخش عزیزی از زندگی تبدیل می‌شود. پارکر این نوع رابطه را رابطه حرفه‌ای واقعی می‌داند. شکل دوم تقابل یا تعارضی است که در آن گذران اوقات فراغت برای جبران ناگواری کار مورد استفاده قرار می‌گیرد. شکل سوم که پارکر آن را خنثی می‌داند، موردی است که هیچ‌الگوی روشنی میان کار و فراغت به چشم نمی‌خورد. معمولاً این الگو را دیگران محرومیت از فراغت می‌شمارند. وی همچنین مطرح می‌کند که چرخه عمر (سن) به نحو روزافزونی تعیین‌کننده

مطالعه جامعه‌شناختی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل ❖ ۷

چگونگی گذران اوقات فراغت است و مراحل زندگی را از هم متمایز می‌سازد. مرحله نخست بلوغ است که انسان در آن به جستجوی هویت شخصی و لذت برمی‌آید. این مرحله را مرحله انتقالی یا گذرا به سوی بزرگسالی می‌دانند و مرحله دوم جوانی است که فرد جویای هویت اجتماعی می‌شود و دوره اصلی زندگی است که در طی آن خانه و خانواده مرکز اصلی توجه فرد می‌شود و سرانجام سال‌های واپسین فرا می‌رسد که ماقبل مرگ است (صحراکار، ۱۳۷۴، ص ۴۲).

چارلز هورتون کولی

کولی بین برخورداری از فرصت‌های زندگی و اوقات فراغت رابطه به وجود می‌آورد. به اعتقاد وی برخی از طبقات اجتماعی به دلیل شرایط مساوی که در فرصت‌های زندگی دارند، دارای الگوهای هنجاری خاص می‌شوند (توسلی، ۱۳۶۹، ص ۳۶۹).

هربرت مارکوزه

وی معتقد است ماهیت فعالیت‌های گذران اوقات فراغت وابسته به پایگاه اقتصادی اجتماعی فرد است (مارکوزه، ۱۳۷۸، ص ۵۰). *نی و مطالبات فرعی*

تورشنتاین ویلن

ویلن پایگاه فرد در پهنه فنی و اقتصادی و اجتماعی را عامل مؤثر در تعیین بینش و عادات فکری اش دانسته، نوع گذران اوقات فراغت فرد را نیز وابسته به این عوامل می‌داند (Veblen, 1938, p. 101). ویلن طرح تکامل اجتماعی انسان را الگویی از همگونی اجتماعی می‌داند که ریشه در تحول فنون صنعتی دارد (کوزر، ۱۳۸۰، ص ۳۹۵).

دورکیم هم می‌گوید: از آنجا که فرد وابسته به جامعه است، اینکه فرد از چه نوع ساختار اقتصادی اجتماعی برخوردار باشد و امکانات منطقه در چه سطحی باشد و برنامه‌ریزی در جامعه چگونه باشد گذران اوقات فراغت فرد مشخص می‌شود (گیدنز، ۱۳۶۳، ص ۳۲) و مطابق دیدگاه کارکردگرایی دورکیم «معمولاً کارکرد در ساخت معنی و مفهوم پیدا می‌کند» (تنهایی، ۱۳۷۱، ص ۲۸).

پیر بورديو

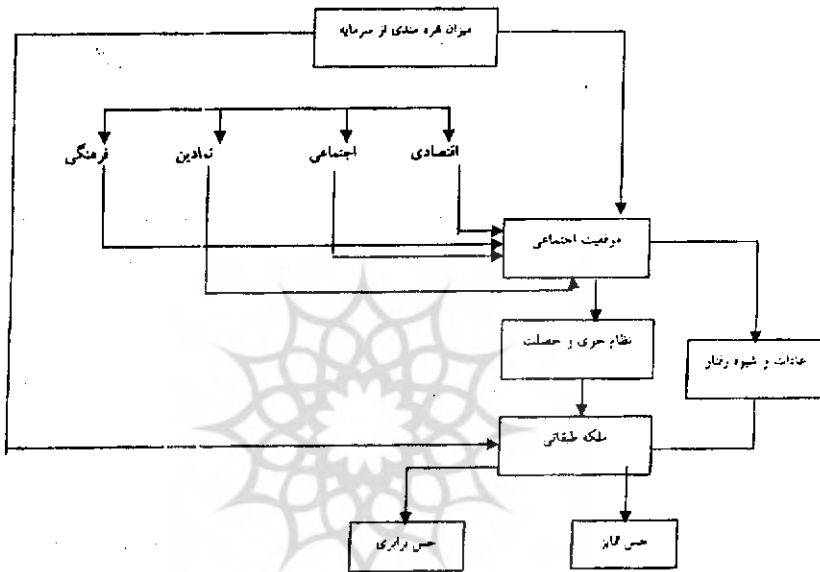
سه مفهوم را عنوان نموده است: «ملکه، سرمایه و میدان» که در آن ملکه مشخص‌کننده نظام و مجموعه‌هایی از خوی و خصلت‌های ماندگار و قابل جابه‌جایی است که از طریق آن ادراک و داوری و در جهان پیرامون خود عمل می‌کنیم و ذکر می‌کند نظام و خوی و خصلتی که افراد کسب می‌کنند به موقعیت یا موقعیت‌هایی که در جامعه اشغال می‌کنند بستگی دارد. یعنی ابسته به میزان بهره‌مندی از سرمایه است و سرمایه را اساساً به سه صورت مطرح می‌نماید

۱- اقتصادی (دارایی، مالی و مادی)

۲- فرهنگی (کالا، مهارت‌ها و عناوین نمادین کمیاب) و اجتماعی (منابعی که به صورت عضویت در گروه به فرد تعلق می‌گیرد).

سرمایه‌هایی نیز وجود دارند که افراد متوجه تأثیرات آن‌گونه که هست، نیستند و آن را درک نمی‌کنند. این نوع سرمایه را سرمایه نمادین می‌گویند. مانند صفات اخلاقی که به افراد طبقه بالا جامعه نسبت داده می‌شود. از نظر بورديو میدان گستره‌ای از موانع و حرکات ممکن است که فرد می‌تواند خود را با آن سازگار کند در اختیار وی قرار می‌دهد. هر یک از این موانع و حرکات دارای منافع، هزینه‌ها و امکانات مختص به خود است. جایگاه و موقعیت در درون میدان، هر کنشگر را به جانب الگوی رفتار خاصی متمایل می‌گرداند (استونز، ۱۳۷۹، ص ۳۳۲).

در نهایت بورديو، واقعیت اجتماعی را متشکل از مجموعه‌ای از روابط و نیروها می‌داند که خود را به فرد کنشگر بدون در نظر گرفتن آگاهی و خواست وی تحمیل می‌کند. وی عنوان می‌نماید: «برای تبیین و توضیح هر الگوی اجتماعی باید کنشگر و ساختار حیطه اجتماعی خاص که وی در آن عمل می‌کند و نیز شرایط خاصی که کنشگران در آن با یکدیگر برخورد کرده، بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند را تجربه و تحلیل و بررسی کرد (پیتر، ۱۳۷۹، ص ۴۱۷).

هایدی روزن باوم

روزن باوم عنوان می‌کند که کار و فعالیت شغلی معین، مثل موقعیت شاغل در روند تولید، تأثیری همه‌جانبه بر خانواده، ساخت آن و عادات زندگی دارد. شغل، نحوه اشتغال، میزان ساعات کار و میزان درآمد اعم از کار فکری یا کاریدی روند شغلی روزانه یکی از والدین یا هر دو، سطح زندگی که خود ناشی از میزان درآمد است و تأثیر رؤسا و همکاران بر فرد شاغل باعث تفاوت روند زندگی و جو حاکم اجتماعی و فرهنگی در یک خانواده کارگر، دهقان، کارفرما و کارمند با یکدیگر است (روزن باوم، ۱۳۶۷، ص ۱۲۶).

روزن باوم محیط زندگی اجتماعی را عامل مؤثر در نوع فراغت و چگونگی آن می‌داند و هر طبقه را دارای فراغت‌های خاص خود تلقی می‌کند مثلاً افراد طبقه متوسط (کارفرمایان جزء کارمندان خصوصی و دولتی) در زمان فراغت بیشتر با همکاران خود هستند و کارگران متخصص ماهر و نیمه‌ماهر) با خانواده و خویشان خود.

وی همچنین میزان ساعات کار و میزان درآمد را عامل مؤثر در نوع فراغت فرد می‌داند مثلاً ذکر می‌نماید: درآمد رابطه مستقیم با نوع فراغت دارد و نشان می‌دهد که افراد دارای

ساعات کاری بالا نمی‌توانند افرادی خلاق، فعال و پراحساس باشند و در مورد میزان درآمد می‌گویند: درآمد رابطه مستقیم با نوع فراغت دارد، درآمد بالا برابر است با مسافرت بیشتر، امکان استفاده از وسایل رفاهی، آموزش و در کل فراغت بهتر و مفیدتر.

مکاتب فلسفی و اوقات فراغت

دیدگاه فلسفه ایده‌آلیسم

فلسفه ایده‌آلیسم به تفاوت آشکار میان جسم و عقل تأکید می‌کند و البته برای عقل شأن برتر قایل است. این فلسفه همه وجود را به فکر باز می‌گرداند و اساساً استقلال طبیعت را یک وهم می‌داند و تکامل و قوانین طبیعت را وابسته به عقل با ذات درونی به عنوان امتیاز برتر قلمداد می‌کند (حسینی، ۱۳۷۷، ص ۴۱).

ارزش‌های مرتبط با این فلسفه به مسایل حق، خیر و زیبایی می‌پردازد و بر همین اساس دیدگاه‌های آن درباره اوقات فراغت، نگرش‌های اخلاقی و زیبایی‌شناسی و منطق است. این فلسفه هدف سرگرمی و فعالیت‌های فوق‌برنامه را متوجه رفاه و راحتی انسان و کاستن از رنج بیشتر و افزایش ارزش‌ها و خصوصاً ارزش زیبایی‌شناختی می‌داند. اندیشمندان ایده‌آلیسم بر این عقیده هستند که در یک جامعه سالم، مشکل اوقات فراغت وجود ندارد. وقت فراغت را برای استراحت، تفکر و سرگرمی باید نگه داشت که می‌تواند دارای اشکال مختلفی از فعالیت‌های خلاق باشد. آنها در این اندیشه بین کار و بازی، اشتغال و سرگرمی تفاوت و تمایز قایل هستند و بر این عقیده هستند که استفاده از انرژی بدنی در حین اوقات فراغت برای از بین بردن رذایل و اعتلای شأن اخلاقی دارای اهمیت می‌باشد.

دیدگاه فلسفه رئالیسم

این دیدگاه برحسب طبیعت توانایی‌ها و نیروی انسانی به بهره‌گیری از آن و برخورداری از وقت فراغت و برخورداری از تحصیلات لازم در این زمینه تأکید می‌کند. ولی به نظر می‌رسد که حقیقت توانایی‌ها و گرایش‌های افراد مساوی نیستند و شرایط هم به شکل مساوی و برابر موجود نمی‌باشد و همه تسهیلات لازم را نیز نمی‌توان فراهم ساخت. شناخت واقع‌گرایانه تأکید

می‌کند که آگاهی‌ها و تجربیات حاصله از فعالیت‌های فوق برنامه اعم از مهارت‌ها یا معلومات یا دیدگاه‌ها باید به واقعیت وجودشان مرتبط باشد. بدین معنی که حتی المقدور به تناسب شرایط فرصت‌هایی را فراهم آورد یا به طور مستقیم مورد استفاده قرار گیرد. این فلسفه تلاش می‌کند که سیطره آدمی همه جوانب حیات طبیعی و اجتماعی را محقق سازد (همان).

اهداف برنامه‌های اوقات فراغت در این فلسفه مبتنی بر استفاده از واقعیت عملی زندگی برای رشد شخصیت متعادل برای دستیابی به تکامل و پیشرفت آن می‌باشد. رئالیست‌ها بر اهمیت توجه به جسم به دلیل اینکه یک واقعیت محسوس از وجود آدمی در این دنیا است تأکید می‌کنند و به تربیت بدنی و تربیت فردی اهمیت می‌دهند و بر ارتباطات در خودداری از فشار در نظام آموزشی پا می‌فشارند و اصولاً شکل‌گیری در روش‌های تربیتی را به طور کلی مورد نقد و انتقاد قرار می‌دهند.

دیدگاه فلسفه پراگماتیسم

فلسفه پراگماتیسم برنامه اوقات فراغت را از خلال مفهوم «سود عملیاتی» مشخص می‌کند به طوری که می‌توان گفت فعالیت‌ها، سرگرمی و اوقات فراغت، میزان ارزشمندی خود را به استناد نتایج عملی بازپس داده یا مردود تبیین می‌نماید (همان).

روش پژوهش

پژوهش حاضر تحقیق پیمایشی می‌باشد که با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه انجام گرفته است.

جامعه آماری و حجم جمعیت نمونه

در این پژوهش تمامی پاسخگویان همسران (زنان) مردانی که در سطح شهرستان اراک ازدواج کرده و حداقل دارای یک فرزند باشند جزء جامعه آماری قرار گرفته‌اند که البته حجم نمونه از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای و سهمیه‌ای متناسب با حجم جمعیت نمونه بوده که معرف کل جامعه می‌باشد، بویژه از نظر دو متغیر پایگاه اجتماعی و اقتصادی. همچنین حجم نمونه که ۲۱۰ نفر می‌باشد از طریق فرمول کوکران به دست آمده و بعد به صورت

تصادفی از ۵ منطقه شهر (منطقه خیلی بالا، بالا، متوسط، پایین و خیلی پایین) انتخاب شده است.

فرضیات پژوهش

۱- پایگاه اجتماعی مردان بر نوع گذران فراغتشان تأثیر می‌گذارد.

۱-۱- هر قدر میزان تحصیلات والدین فرد بیشتر باشد، نوع فراغت مدرن و پرهزینه‌تر خواهد شد.

۱-۲- هر قدر محل سکونت والدین به لحاظ شرایط اقتصادی اجتماعی بالاتر باشد، نوع فراغت فرد مدرن و پرهزینه خواهد شد.

۱-۳- هر قدر میزان تحصیلات فرد بیشتر باشد نوع فراغت مدرن و پرهزینه‌تر خواهد شد.

۱-۴- هر قدر محل سکونت فرد از امکانات بیشتری برخوردار باشد، نوع فراغت او مدرن و پرهزینه‌تر خواهد شد.

۱-۵- هر قدر میزان سن افراد کاهش یابد نوع فراغتشان مدرن و پرهزینه‌تر خواهد شد.

۲- پایگاه اقتصادی مردان بر نوع گذران فراغتشان تأثیر می‌گذارد.

۲-۱- هر قدر میزان درآمد والدین فرد بیشتر باشد، نوع فراغت وی مدرن و پرهزینه‌تر می‌شود.

۲-۲- افرادی که والدینشان دارای مشاغل فکری می‌باشند، نوع فراغتشان مدرن و پرهزینه‌تر می‌شود.

۲-۳- هر قدر فرد از امکانات و وسایل زندگی بیشتری برخوردار باشد نوع فراغت وی مدرن‌تر می‌شود.

۲-۴- هر قدر میزان درآمد فرد بیشتر باشد نوع فراغت مدرن و پرهزینه می‌شود.

۲-۵- افراد دارای مشاغل فکری نوع فراغتشان مدرن و پرهزینه می‌شود.

۲-۶- افراد دارای مشاغل یدی نوع فراغتشان سنتی و کم‌هزینه است.

یافته‌ها

در این قسمت به بررسی روابط و متغیرهای وابسته و مستقل، مستقل، مستقل و مستقل پرداخته شده است که در ذیل به طور خلاصه به آنها اشاره می‌شود:

درآمد یک متغیر کمی و قابل‌بخش است و همان‌طور که روزن باوم نیز مطرح می‌کند به صورت مستقیم و غیرمستقیم در میزان و نحوه گذران فراغت مؤثر است. نشان می‌دهد که میزان Gamma در سطح معنی‌داری ۵٪ برابر با ۶۸٪ می‌باشد که نشان از رابطه قوی و معنی‌دار بین این دو متغیر دارد به طوری که هر قدر میزان درآمد فرد بالاتر برود نوع فراغتش مدرن‌تر می‌شود.

جدول ۱ - رابطه میزان درآمد و متغیر فراغت مدرن

Sig	T	خطای استاندارد	مقدار میانگین	
	۱۲/۲۳۹	٪۴۶	٪۶۸	Gamma
			۲۰۹	تعداد

جدول شماره ۲ رابطه میزان درآمد پدر فرد را با فراغت مدرن نشان می‌دهد که براساس میزان Gamma در سطح معنی‌داری ۵٪ برابر با ۵۱۶٪ است و نشان می‌دهد بین این دو متغیر رابطه قوی و معنی‌دار وجود دارد و هر قدر میزان درآمد والدین بیشتر باشد نوع فراغت فرد مدرن‌تر می‌شود.

جدول ۲ - رابطه میزان درآمد پدر همسر و متغیر فراغت مدرن

Sig	T	خطای استاندارد	مقدار میانگین	
۰/۰۰۰	۷/۷۸۵	٪۵۰۹	٪۵۱۶	Gamma
			۲۱۰	تعداد

اما در ارتباط با نوع مشاغل پدر افراد مورد مطالعه و شغل خود فرد، از آنجا که میانگین شغلی پدر با میانگین متغیر فراغت مدرن کاملاً متفاوت می‌باشد، بنابراین بین این دو متغیر با فراغت مدرن رابطه‌ای وجود ندارد.

جدول شماره ۳ نیز رابطه بین متغیرهای مستقل با وابسته (تحصیلات و فراغت مدرن) را نشان می‌دهد که همبستگی پیرسون بین این دو متغیر ۵۸۱٪ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ می‌باشد و نشان می‌دهد هر قدر تحصیلات فرد افزایش یابد همزمان با آن در ۵۸۱٪ موارد مدرن بودن فراغت فرد نیز افزایش می‌یابد.

جدول ۳- رابطه بین تحصیلات فرد مورد مطالعه و متغیر فراغت مدرن

	مقدار میانگین	خطای استاندارد
مدرن	۱	۵۸۱٪
تحصیلات همسر	۵۸۱٪	۱

رابطه بین متغیرهای وابسته با متغیرهای پایگاه اجتماعی نیز در جدول شماره ۴ بررسی شده است که در آن می‌بینیم بین فراغت مدرن و محل سکونت والدین و سن افراد رابطه معکوس وجود دارد و بین متغیر مدرن با امکانات منزل نیز ارتباط معنی‌دار وجود دارد. همچنین در بررسی رابطه بین دو متغیر تعداد امکانات منزل و محل سکونت والدین مشاهده می‌شود که این رابطه قابلیت تعمیم به موارد مشابه را دارا می‌باشد و بالا یا پایین بودن محل سکونت فرد با مدرن بودن اوقات فراغت وی رابطه دارد به نحوی که در ۵۴ درصد موارد می‌توان گفت که هر قدر محل سکونت والدین بالاتر، تعداد امکانات محل سکونت نیز بالاتر است.

جدول ۴

	مدرن	محل سکونت والدین	سن همسر	امکانات منزل
محل سکونت والدین	-۴۹۷٪	۱۰۰۰		
سن همسر	-۱۲۶۶٪	-۱۶۳	۱۰۰	
امکانات منزل	۴۷۳٪	۵۴۸٪	-۳۳٪	۱۰۰

و در نهایت همان‌گونه که در مدل نظری مطرح شد و چنان فرض می‌شد که متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل پایگاه اجتماعی (تحصیلات همسر، تحصیلات پدر، امکانات محل

و زندگی و سن همسر) مورد تبیین قرار می‌گیرد، برای آزمون مدل نظری در اینجا از رگرسیون چندمتغیری استفاده شده است.

جدول ۵

مدل	R	R2	ضریب تعیین تصحیح شده	خطای استاندارد های تخمینی
۱	٪۵۶۱	٪۳۱۵	۰/۳۱۰	٪۶۷۶
۲	٪۶۸	٪۳۷۰	٪۳۶۲	٪۶۵۱
۳	٪۶۴۴	٪۴۱۵	٪۴۰۳	٪۶۲۹
۴	٪۶۷۲	۰/۴۵۱	٪۴۳۷	٪۶۱۱

متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در مدل (۱): تحصیلات همسر
 متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در مدل (۲): تحصیلات همسر، تحصیلات پدر
 متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در مدل (۳): تحصیلات همسر، تحصیلات پدر، امکانات زندگی
 متغیرهای پیش‌بینی‌کننده در مدل (۴): تحصیلات همسر، تحصیلات پدر، امکانات محل زندگی، سن همسر

درواقع همان‌طور که در جدول فوق دیده می‌شود، می‌بینیم که به عنوان مثال در مدل ۱، مقدار ضریب همبستگی چندگانه برابر ۵۶۱٪ می‌باشد که این مقدار نشان‌دهنده آن است که مقادیر مشاهده شده مدرن با مقادیر پیش‌بینی شده در ۵۶٪ موارد با همدیگر در یک جهت حرکت می‌کنند. مقدار ضریب تعیین ۳۱۵٪ می‌باشد یعنی اینکه ۳۱۵٪ از تغییرات مدرن توسط تغییرات متغیر مستقل و تحصیلات همسر قابل پیش‌بینی می‌باشد. ۶۵۸٪ از واریانس متغیر مدرن توسط متغیرهایی غیر از آنچه ما تدارک دیده‌ایم قابل پیش‌بینی خواهد بود و در مدل ۲، ۳ و ۴ نیز می‌بینیم که تغییرات متغیر مدرن توسط تغییرات متغیر مستقل قابل پیش‌بینی خواهد بود.

اما اینجا سؤالی پیش می‌آید: آیا مقدار همبستگی و مقادیر ضریب تعیین مذکور قابلیت تعمیم از لحاظ آماری را دارد؟ (جدول ۶) و قدرت پیش‌بینی کدامیک از متغیرها از لحاظ آماری قابل تعمیم و دفاع می‌باشد؟ (جدول ۷) که برای پاسخ به این سؤال همان‌طور که در

۱۶ ❖ مطالعه جامعه‌شناختی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل

جدول ۶ مدل ۴ دیده می‌شود ضرایب رگرسیونی استاندارد شده متغیرهای مستقل تحصیلات همسر و تحصیلات پدر همسر و امکانات محل زندگی و سن همسر به ترتیب ۰/۲۲، ۰/۲۴۷، ۰/۳۱۷ و ۰/۲ می‌باشد که از سطح معنی‌داری ۰/۵٪ تمامی آنها قابل قبول است.

جدول ۶

Sig	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	مدل
۰/۰۰۰	۷۱/۱۷۲	۲۲/۵۵۹	۱	۳۲/۵۵۹	رگرسیون
		۰/۴۵۷	۱۵۵	۷۰/۹۰۸	باقیمانده
			۱۵۶	۱۰۲/۴۶۸	مجموع
۰/۰۰۰	۴۵/۷۲۷	۱۹/۱۴۲	۲	۳۸/۲۸۶	رگرسیون
		۰/۴۲۳	۱۵۴	۶۵/۱۸۱	باقیمانده
			۱۵۶	۱۰۲/۴۶۸	مجموع
۰/۰۰۰	۳۶/۱۲۵	۱۴/۳۰۰	۳	۴۲/۹۰۱	رگرسیون
		۰/۳۹۶	۱۵۳	۶۰/۵۶۷	باقیمانده
			۱۵۶	۱۰۲/۴۶۸	مجموع
۰/۰۰۰	۳۱/۲۲۹	۱۱/۶۶۸	۴	۴۶/۳۷۴	رگرسیون
		۰/۳۷۴	۱۵۲	۵۶/۷۹۴	باقیمانده
			۱۵۶	۱۰۲/۴۶۸	مجموع

جدول ۷

Sig	T	ضریب استاندارد نشده		مدل
		Beta	Srd.Error	
۰/۰۱۴	-۲/۴۸۸		۰/۱۵۵	۱ (ثابت)
۰/۰۰۰	۸/۴۳۶		۰/۰۱۲	تحصیلات همسر
۰/۸۰۸۸	-۱/۷۱۶		۰/۱۵۳	۲ (ثابت)
۰/۰۰۰	۵/۳۴۵	۰/۴۰۸	۰/۰۱۴	تحصیلات همسر
۰/۰۰۰	۳/۶۷۸	۰/۲۸۱	۰/۰۱۲	۳ تحصیلات پدر همسر
۰/۰۰۰	-۳/۶۱۷	—	۰/۲	(ثابت)
۰/۰۰۳	۳/۰۵۳	۰/۲۶۱	۰/۰۱۵	تحصیلات همسر
۰/۰۰۰	۳/۸۲۹	۰/۲۸۳	۰/۰۱۲	تحصیلات پدر همسر
۰/۰۰۱	۳/۴۱۴	۰/۲۵۷	۰/۰۶۶	امکانات محل زندگی
۰/۰۵۵	-۰/۵۹۹	—	۰/۲۶۴	۴ (ثابت)
۰/۰۰۷	۲/۷۴۴	۰/۲۲۹	۰/۰۱۵	تحصیلات همسر
۰/۰۰۱	۳/۳۹۷	۰/۲۴۷	۰/۰۱۲	تحصیلات پدر همسر
۰/۰۰۰	۴/۲۰۱	۰/۳۱۷	۰/۰۶۶	امکانات محل زندگی
۰/۰۰۲	-۳/۱۷۸	-۰/۲	۰/۰۰۵	سن همسر

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در بررسی‌های انجام شده اکثر آزمونی‌های مورد مطالعه به‌طور متوسط در شبانه‌روز بین ۳ تا ۴ ساعت وقت فراغت دارند، ۱۹/۵ درصد از مردان مورد مطالعه دارای سنین ۴۰ - ۳۶ سال بودند، ۶۷/۱ درصد از مردان دارای مشاغل فکری بودند، ۵۲/۴ درصد بین ۱۵۰ تا ۳۵۰ هزار تومان درآمد داشتند، ۸۳/۸ درصد فاقد شغل دوم بودند، ۴۰ درصد از زنان از تماشای خیلی زیاد تلویزیون توسط همسرانشان اظهار ناراحتی می‌نمودند، ۴۸/۶ درصد از مردان خیلی زیاد به استراحت در خانه می‌پرداختند. ۴۱ درصد از زنان از نوع فراغت همسرشان خیلی کم رضایت داشتند و ۱۰/۵ درصد به میزان خیلی زیاد رضایت داشتند، همچنین ۶۰ درصد از زنان علاقه‌مند بودند که مردانشان در زمان فراغت به رفت‌وآمد با اقوام و فامیل پردازند.

به‌طور کلی - همان‌طور که در مدل نظری گفته شد و در یافته‌های پژوهش هم دیدیم - پایگاه اجتماعی اقتصادی بر نوع فراغت فرد (مردن - سنتی) تأثیر گذاشت و در این نمونه تمامی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تأثیرگذار و دارای ارتباط بوده‌اند بجز متغیر نوع شغل والدین و شغل خود فرد که در این نمونه رابطه‌ای با نوع فراغت نداشت و ارتباطی مشاهده نشد.

در پایان براساس نتایج پژوهش پیشنهادات ذیل را می‌توان مطرح نمود:

۱ - باتوجه به اینکه بیشتر افراد در طبقات مختلف در زمان فراغتشان از تلویزیون و رادیو استفاده می‌نمودند، پیشنهاد می‌شود راه‌ها و صور مفید گذران اوقات فراغت از طریق رسانه‌ها آموزش و ترویج داده شود.

۲ - توسعه مراکز ورزشی، تفریحی، فرهنگی در تمام سطح شهر به‌طور عادلانه و برابر.

۳ - کاهش هزینه‌های تفریحات و سایر صور گذران فراغت، تا بدین صورت فاصله طبقاتی از بین برود و همه افراد در طبقات مختلف بتوانند از امکانات سالم و استاندارد شده بهره ببرند.

۴ - همچنین آموزشی در سطح جامعه صورت گیرد و طی آن به شهروندان بخصوص (مردان) اهمیت فراغت و نقش آن در تأمین سلامت جسمی و روحی فرد و خانواده وی را ذکر نموده و چگونگی استفاده بهینه از این اوقات را آموزش دهند و به آنها بیاموزند در کنار کار روزانه در اوقات فراغتشان به خانه و خانواده نیز توجه نمایند.

منابع و مأخذ

- ۱ - ادیبی، حسین، ۱۳۵۸، نظریات جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات جامعه، چاپ اول.
- ۲ - اردلان، فرنگیس، ۱۳۵۳، جامعه‌شناسی فراغت، دانشگاه تهران.
- ۳ - استونز، راب، ۱۳۷۹، متفکران بزرگ جامعه‌شناسی، ترجمه مهرداد میردامادی، تهران: نشر مرکز، چاپ دوم.
- ۴ - اسدی، علی، فراغت، تعاریف، دیدگاه‌های سمینار ملی رفاه اجتماعی (۲۳ - ۱۸ اسفند ۱۳۵۲)، کمیته گذران فراغت، سازمان برنامه و بودجه.

مطالعه جامعه‌شناختی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل ❖ ۱۹

- ۵- اعظمی، جواد، ۱۳۷۴، *ارایه چارچوب نظری بر گذران فراغت دانش‌آموزان دبیرستان نظام جدید شهرستان سقز و کبابی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- ۶- برک، پیتر، ۱۳۶۷، *تاریخ و نظریه اجتماعی*، ترجمه غلام‌رضا جمشیدیها، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۷- بهنام، جمشید و شاپور راسخ، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی ایران، تهران: نشر کیهان.
- ۸- تنهایی، حسین ابوالحسن، ۱۳۷۴، *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران: مرنديز، چاپ اول.
- ۹- توسلی، غلامعباس، ۱۳۶۱، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، تهران: سمت، چاپ اول.
- ۱۰- حسینی، سعید، ۱۳۷۷، *بررسی نحوه گذران فراغت نوجوانان و جوانان شهرستان گلپایگان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
- ۱۱- دبیرخانه شورای عالی فرهنگ و هنر سابق، *فرهنگ و زندگی*، شماره ۱۲.
- ۱۲- دومازدید، ژوفر، ۱۳۴۶، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی فراغت*، مجله فرهنگ و زندگی، ۱۳۴۶.
- ۱۳- رجب‌زاده، محمد، *بررسی اوقات فراغت در شهر اراک*، فصلنامه راه‌دانش، شماره ۵۰، تابستان ۱۳۷۵، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان مرکزی.
- ۱۴- روزن‌باوم، هایدی، ۱۳۶۷، *خانواده به منزله ساختاری در مقابل جامعه*، ترجمه مهدی صادق‌مهدوی، تهران: نشر دانشگاهی.
- ۱۵- زاهدی، اصل، ۱۳۷۰، *جامعه‌شناسی فراغت (جزوه درسی)*، دفتر کیهان حوزه دانشگاه.
- ۱۶- صحراکار، فرشته، ۱۳۷۴، *تأثیر گذران اوقات فراغت بر ناهنجاری‌های اجتماعی نوجوانان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
- ۱۷- عصاره، علیرضا، ۱۳۷۳، *برنامه‌ریزی اوقات فراغت*، ماهنامه تربیت، سال هشتم، شماره دهم، وزارت آموزش و پرورش.
- ۱۸- غدیری، فیروزه، *بررسی چگونگی گذران اوقات فراغت معلمان زنجان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه زنجان، دانشکده علوم تربیتی.
- ۱۹- کوزر، لوتیس، ۱۳۷۴، *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
- ۲۰- کیوسیتو، پیتر، ۱۳۷۸، *اندیشه‌های بنیادی در جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.
- ۲۱- گیدنز، آنتونی، ۱۳۶۲، *دورکیم*، ترجمه یوسف اباذری، تهران: نی، چاپ اول.
- ۲۲- مارکوزه، هربرت، ۱۳۷۸، *انسان تک‌ساختی*، ترجمه محسن مؤیدی، تهران: امیرکبیر.
- ۲۳- محسنی، منوچهر، ۱۳۶۵، *جامعه‌شناسی عمومی*، تهران: طهوری.

❖ ۲۰ مطالعه جامعه‌شناختی نحوه گذران اوقات فراغت مردان متأهل شاغل

24. Hanisch, Carola, 2001, Achemistryjournalist, writeforthe, Sudeutschezeitung the neue zur cheveze it ung and varions Publications.
25. Veblen, Thorstain, 1934, The theory of leisure calss, Anecohomic study stitons, NewYork, The modrnlibrary.

